

L'era de l'homo hámster

Oriol Quintana Rubio

Càtedra d'Ètica i Pensament Cristià de l'Institut Químic de Sarrià (IQS). Universitat Ramon Llull. Barcelona.

Nota: aquest text és la transcripció de la conferència a càrrec de l'autor realitzada en l'entrega dels Premis Rafael Battestini, l'1 d'octubre de 2019, a la Cambra de Comerç de Tarragona.

Introducció

El dia 1 d'octubre de 2019, l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Tarragona va celebrar l'acte d'entrega dels Premis Rafael Battestini a les millors unitats assistencials de la demarcació. En aquesta celebració, que significava també la inauguració del curs acadèmic 2019-2020 de l'entitat, es va poder escoltar la interessant conferència del Dr. Oriol Quintana Rubio titulada "L'era de l'homo hámster".

Oriol Quintana (Barcelona, 1974) és doctor en humanitats per la Universitat Pompeu Fabra i professor adjunt a la Càtedra d'Ètica i Pensament Cristià de l'Institut Químic de Sarrià de la Universitat Ramon Llull. Compta amb una llarga experiència en el món de l'ensenyament i és autor dels llibres *Filosofia para una vida peor* (2016) i *Cent preguntes filosòfiques* (2017) i de diversos articles especialitzats en la figura de George Orwell; el seu llibre *Vostè i George Orwell* (2019) va guanyar el 26è premi Joan Maragall d'assaig. La seva darrera publicació és l'assaig *La mandra* (2019).

A continuació els oferim el text íntegre de la conferència, lògicament amb un estil clarament oral: és un text redactat per tal de ser llegit en públic.

L'era de l'homo hámster

Una terrible sospita recorre occident: podem haver entrat definitivament en l'era de l'homo hámster.

Com si fóssim hámsters tancats en una roda gegant, els homes i dones de principis del segle XXI vivim corrent, sense propòsit aparent. Ens llevem ben d'hora ben d'hora, anem a la feina, on passem tot el dia, tornem a casa cansats, gairebé no veiem la família o la parella. Els nostres fills i parelles també s'han passat el dia corrent. Ningú té temps per cuinar un bon àpat, de manera que mengem

FIGURA 1. El Dr. Oriol Quintana durant la conferència "L'era de l'homo hámster", l'1 d'octubre de 2019 a la Cambra de Comerç de Tarragona

qualsevol cosa, posem a dormir els nens massa tard i, per descans, l'únic que sabem fer és connectar-nos a Internet i veure la nostra sèrie preferida.

La nostra vida és una alternança entre productivitat a la feina i productivitat en el lleure: cada cop que consumim, encara que sigui una sèrie, seguim treballant. Creiem que estem descansant, però estem treballant pels altres.

Quan la nostra vida no és una alternança entre productivitat i lleure, sinó una alternança de productivitats, podem estar segurs que hem entrat en l'era de l'homo hámster.

Com a societat, hem abandonat massivament la religió. Hem substituït la nostra antiga religió pels llibres i la literatura d'autoajuda. Qui perdrà el temps anant a una església a cantar salms? Qui té temps i ganes d'anar a una església a lloar Déu per la bellesa del món, o a donar-li gràcies per aquesta carrera absurda en què s'ha convertit la nostra vida? No! El nou *homo religiosus* del que parlaven els fenomenòlegs de la religió del segle XX ha sofert una transformació profunda. Perquè la nova religió és també

Correspondència: Oriol Quintana Rubio
Càtedra d'Ètica i Pensament Cristià
Institut Químic de Sarrià. Universitat Ramon Llull
Via Augusta, 390
08017 Barcelona
Tel. 932 672 000
Adreça electrònica: oriol.quintana@iqs.url.edu
@uriquin1

una religió productiva. El que ens ofereix, per exemple, són cursos de meditació que, suposadament, ens han de servir per aprendre a relaxar l'esperit, buidar la nostra ment i, passat el breu període d'interrupció, trobar-nos de nou frescos per seguir treballant. Igual que els altres aspectes de la societat, com l'oferta de lleure que ara mencionàvem, la nova religió és una religió marcada pel signe de la productivitat. Tot el que ens envolta, fins i tot a nivell cultural, ens indica que som un hàmbster en una roda que gira sense fi.

El nostre sistema econòmic està immers i regulat per la competència. No hi ha cap professió que se n'escapi. La professió de metge (la de vostès), com la de professor universitari (la meua), està estructurada en un sistema de mèrits i incentius que ens conviden a accelerar el pas dins la roda del hàmbster. Al final, a la professió de vostès i a la meua, hi ha un sistema que regula els graus de prestigi d'una manera tan rígida i clarament establerta que hem començat a fer ombra a l'Església catòlica o a l'exèrcit i llurs sistemes de mèrits i graus de prestigi. Entre els metges es tracta no només de curar el màxim nombre de pacients en un temps rècord impossible de complir, sinó que, a més, s'ha de publicar per acumular mèrits i s'ha de fer recerca per augmentar el prestigi dels centres on treballem.

Tant entre els metges com entre els professionals de la medicina apareix la figura del superhàmbster: aquell metge que acumula fites en recerques prestigioses, fama, premis i, sobretot, que té l'habilitat de fer entrar diners a la seva organització. La competència, que envaeix les professions, els membres de les quals no haurien de competir sinó cooperar, també ens instal·la en la incòmoda roda del hàmbster.

Les arrels de l'era de l'homo hàmbster són profundes. L'arrel és la mentalitat tecnològica. En algun punt del nostre passat (el filòsof Lewis Mumford ho situava en el segle XIX) vam fer un pacte etern amb la tecnologia, un pacte de proporcions bíbliques: ella ens donava poder i possibilitats il·limitades i nosaltres, a canvi, adoptàvem la mentalitat adequada per servir-la. La mentalitat tecnològica. Com diu el professor Harari en els seus llibres, obtenim poder a canvi de renunciar al significat. Obtenim el poder a canvi de convertir-nos en hàmbsters en una cursa boja sense sentit ni propòsit.

No és només que estiguem absolutament tot el dia i tota la nit connectats i, per tant, cultivant la dependència de la tecnologia. És que les nostres institucions, l'hospital i la universitat, en nom de l'eficiència, les hem organitzat com grans màquines. Les hem organitzat segons la nostra mentalitat tecnològica.

Així, els nostres pacients ja no tenen nom. Més aviat, tenen una polsera amb un codi de barres: llegint aquest codi sabem tot el que ens cal per curar-los. La mentalitat tecnològica comporta que haguem d'aplicar comportaments i formes de procedir estandarditzades. Fer-ho de

qualsevol altra manera seria ineficient i una pèrdua de temps. La veritat és que si no ho féssim així, no curaríem tanta gent com fem ara. La nostra ciència es basa en l'estadística: sabem curar a força de convertir els nostres pacients en números, cosa que ens permet donar als nous pacients unes xifres força exactes de les seves possibilitats de guarició. Ens atenim als fets i a les dades. Que consti que segurament ho fem bé: realment guarim la gent. I tampoc és culpa de ningú; tots, metges i pacients, volem aquest sistema. Però paguem un preu ben alt: les persones que ingressen en els hospitals deixen de ser persones per passar a ser números; els metges que hi treballen deixen de ser persones al servei d'altres persones per passar a ser gestors de dades.

He de confessar que m'encantava la sèrie *House*, aquell metge (de ficció?) que no necessitava ni volia conèixer els seus pacients. Estar en contacte amb un ésser humà el distreia de la feina, per molt que la seva feina fos curar aquells éssers humans. La veritat és que cadascú de nosaltres, potencials pacients, estem plens d'idiosincràsies, de necessitats privades personals que no són més que un destorb per un sistema organitzat tecnològicament com el nostre. Pel bon funcionament, els pacients han de ser dades, no persones, i els metges han de ser superhàmbsters. Fins que, és clar, siguin substituïts per ordinadors, que ja ara tenen una capacitat infinitament superior a la dels hàmbsters per processar les dades.

Insisteixo: estic criticant el sistema tecnològic-estadístic-estandarditzat, però el vull i el volem tots. Al capdavant, el doctor *House* causava més admiració que rebuig. Al final, que no volgués ni acostar-se als pacients ens resultava curiós, divertit: afegia color al personatge. En cap cas ens causava escàndol o indignació. L'existència de *House* i el seu èxit demostra fins a quin punt hem acceptat de tot cor la mentalitat tecnològica, fins a quin punt estímem haver-nos convertit en hàmbsters.

Perquè si parlem de medicina, l'alternativa és clarament pitjor. Sortir de la roda de la medicina convencional, de la medicina científica i estadística, significa, normalment, caure en mans d'il·luminats, d'indocumentats i d'intrusos professionals. És sortir del foc per caure, clarament, a les brases. No tenim alternatives vàlides al sistema tecnològic. I aquesta darrera afirmació és aplicable a tots els camps de l'activitat humana: no és realista plantejar-se renunciar a la tecnologia ni a les ciutats, ni als camps, ni a les escoles, ni a les universitats, ni als mercats, ni enlloc.

Per culpa de la universalització de la mentalitat tecnològica topem de nassos amb el problema ecològic. Són uns tres-cents anys de recerca eficient de la productivitat en cada terreny de l'activitat econòmica, tres-cents anys de posar les necessitats del gènere humà per davant de qualsevol altra consideració. Avui ens adonem que el planeta se n'ha ressentit i, malgrat que sabem que el problema eco-

lògic prové, en la seva arrel, de l'adopció acrítica i absoluta de la mentalitat tecnològica, no sabem sortir-ne. Pretenem solucionar el problema ecològic accelerant el progrés tecnològic. Confiem que els enginyers ja sabran trobar una solució tecnològica pels nostres problemes energètics i del medi ambient. Així, la nostra reacció davant els problemes ecològics s'assembla a la insensata solució del drogo-addicte: davant dels problemes creats per la droga, l'única solució que sabem trobar és la d'augmentar la dosi. Reorganitzem les nostres institucions —l'hospital, la universitat— perquè siguin més sostenibles! És a dir, apliquem una mentalitat tecnològica per solucionar els problemes que deriven de tenir una mentalitat tecnològica!

Jo no tinc la solució. Ja els ho dic des d'ara. No sé com ho hem de fer per sortir de la roda de hàmbster en què estem instal·lats. El problema és greu perquè, tal com va dir una vegada George Orwell, no existeix la salvació personal. Ningú pot sortir, individualment, del sistema.

En els minuts que em queden sí que voldria, però, oferir unes reflexions que ens podrien posar en camí d'una solució. No una solució, sinó un camí per trobar-la. Confio que algun dia hi haurà algú veritablement intel·ligent que sàpiga proposar-la. No seré jo, per tant. El que els ofereixo a continuació són algunes alternatives a la mentalitat tecnològica dominant. Acostar-se a aquesta altra mentalitat no comportarà automàticament un canvi que ens faci sortir de la roda de hàmbster. Però conèixer les alternatives a la mentalitat tecnològica ens donarà llibertat de pensament i amplitud de mires. És urgent que com a societat, i molt especialment com a membres de l'elit social, sapi-guem veure que hi pot haver vida fora de la mentalitat tecnològica, fora de la roda. Metges i professors universitaris tenim la capacitat, per la nostra feina, d'empènyer el món en una direcció o en una altra. La gent ens escolta. Tenim autoritat. I en aquest moment històric tenim l'obligació d'empènyer el món cap a fora de la roda de hàmbster, fora de la mentalitat tecnològica.

I la primera i, en realitat, única lliçó que hem d'aprendre és una lliçó d'humilitat. He dit abans que la roda en la qual estem instal·lats prové d'un pacte amb la tecnologia. Adoptem la tecnologia, a fons, i ho podem tot i, a canvi, renunciem a fer que la nostra vida tingui un sentit: acceptem que la nostra vida sigui una cursa que no va enlloc, adoptem un sistema que mantenim en marxa amb l'únic propòsit que no s'aturi.

Perquè, al capdavant, què hi ha darrere de la nostra ambició de poder-ho tot? Al final, el que hi ha és la por a allò que ens fa més persones. La por a la por, la por a la debilitat, la por al sofriment i a la mort. Què hi ha darrere del pacte tecnològic? Res més que això: la por a no saber sofrir, la por a emmalaltir, la por a no saber acceptar que un dia ens farem vells, que perdrem facultats, que ens convertirem en éssers desvalguts com quan vam néixer.

Per tant, la meua recepta, les meves alternatives són aquestes: 1) reaprendre la negativitat i 2) reaprendre a acceptar la mort.

Reaprendre la negativitat

L'era present es caracteritza per l'absència de negativitat: tot és possible, tot està a l'abast. Aquesta és la suposada bona notícia que ens porta Internet. Ja no afirmem la pròpia llibertat a còpia de protegir-nos dels altres, com ens podria recordar la novel·la *1984* d'Orwell. La tecnologia ens impulsa a estar permanentment connectats i a compartir-ho tot. La negativitat és antidemocràtica, provincial, retrògrada. Ha estat expulsada. El seu lloc, lògicament, l'ocupa la positivitat. Tot el que ens arriba, tot el que està "posat allà", és potencialment bo i, per tant, no s'ha de posar límits a la comunicació i als fluxos d'informació.

Les noves realitats digitals, de comunicació immediata, han fet que el temps hagi desaparegut. Hi han contribuït diversos elements; sobretot, la hiperactivitat moderna, facilitada pel fet que la hiperconnexió ens permet estar treballant contínuament. Per altra banda, el lleure s'ha convertit en una superficial acumulació d'experiències. Així, per exemple, el turisme, que consisteix a anar complint una agenda de visites, un anar fent ratlles sobre els llocs visitats i les experiències acumulades ("*selfie-i-Facebook*"). El consum és l'única forma de lleure que el sistema sap promoure i el consum, evidentment, és una forma de robari del temps. La vida del consumidor es transforma en una sèrie de presents puntuals que no signifiquen res. El temps només es podrà recuperar a través de la contemplació; el consum i la gratificació immediata són el contrari de la contemplació i constitueixen una destrucció completa de l'experiència del temps. Com més vivim per produir i per consumir, més ens esclavitzem i menys temps tenim.

De tot això ve la importància de ser una persona negativa. És bo, és una forma de resistència que ens humanitza, el no voler tenir un *I-phone*, el no tenir connexió a Internet a casa, el no seguir cap sèrie de moda per poder dormir a les nits, l'acostumar-se al lleure gratuït, el recuperar les passejades i la solitud. Vegem-nos a nosaltres mateixos com a malalts potencials, com a persones que, perquè hauran de conviure amb el dolor i la manca de salut, ja des d'ara saben escapar de la mentalitat competitiva i positiva, la condició necessària que ens converteix en hàmbsters. Recuperem un cert pessimisme sobre nosaltres mateixos i sobre la condició humana en general.

Reaprendre a acceptar la mort

Parlant d'autors del segle xx, Heidegger va dir que acceptar la mort és l'única manera de tornar-nos individus. Si no, vivim col·lectivitzats, vivim una vida impròpia o inautèntica. Cada cop que fem una piulada, o un m'agrada, ens col·lectivitzem, ens perdem a nosaltres mateixos. La

idea que és un mateix, cadascú, qui individualment s'expressa a través de les xarxes socials és pura il·lusió. Cada cop que entrem a Internet pel que sigui, passem a alimentar amb les nostres dades les dades massives (*big data*) i ens alineem amb una massa anònima d'informació. Tal vegada, sí, hi ha alguns influenciadors (*influencers*), alguns que fan destacar els seus perfils per sobre la massa anònima. Però aquests són, en realitat, els menys lliures: esdevenen esclaus de les opinions dels altres. Aquests també són superhàmsters.

La recepta de Heidegger per sortir de l'esfera d'allò purament col·lectiu és ben coneguda: acceptar la mort. I qui diu acceptar la mort, diu acceptar la manca de sentit. L'experiència de l'acceptació de la mort desemboca en la llibertat interna (llibertat que és sempre la capacitat d'actuar contra les tendències socials) i la serenitat, a la qual, com potser sabran si són aficionats a la filosofia, va dedicar les seves últimes obres, i que és l'experiència oposada a l'angoixa en la qual vivim, que només sabem esmortir a força d'augmentar el consumisme.

La serenitat i la llibertat es poden incloure en un sol concepte: la humilitat. És un concepte vell de la tradició cristiana; és la germana pobra de les virtuts. Totes elles tenen una projecció social: un home pot tenir prestigi per ser just, bell, prudent, savi. Però la idea de ser prestigiós per la pròpia humilitat és clarament una contradicció. Allò col·lectiu no sap reconèixer la humilitat quan la veu.

Quan parlo d'humilitat em refereixo a la combinació de pessimisme i capacitat d'actuar. Convoquem de nou la figura de George Orwell: si un té ben present la seva pròpia mort i sap acceptar-la, no és estrany que estigui lliure d'actuar i lliure del desig d'encaixar socialment. Això últim, evidentment, potencia la seva capacitat per a l'acció i pot actuar sense frens. I, alhora, la seva forma d'actuar serà necessàriament no-impositiva.

Els asseguro que, estudiant Orwell, no he sabut trobar en els escrits de cap estudiós o cap crític una lloança a la humilitat d'Orwell. Sí que n'hi ha de tota altra mena: a la seva austeritat, la seva llibertat interna, la seva honestat, el seu rebuig de la impostura, la seva capacitat de denunciar les mentides, etc. Com a molt, es parla del seu complex d'inferioritat, dels seus sentiments d'inadequació personal. L'estudi que estic fent em confirma que la humilitat és una virtut amagada, impossible de captar pel col·lectiu.

Però els ho asseguro: la humilitat que deriva de l'acceptació de la pròpia debilitat, del propi no-poder, de la pròpia negativitat, és el veritable origen de la llibertat interna, de l'honestat, del rebuig de la impostura, de la capacitat de denunciar les mentides i de fer front a tot el que és desegradable.

Per acceptar la mort cal, doncs, no fugir de les experiències de sofriment, de manca de sentit, que inevitablement apareixen al llarg de la vida. No s'ha de voler córrer a fer que tot tingui sentit o sigui acceptable. Cal atrevir-se a mirar el sofriment cara a cara. Perquè el dolor, si no se'n fuig, produeix humilitat —no fortaleza— i la humilitat és la clau de la vida lliure.

Adonem-nos-en al més aviat possible que la mera acumulació d'experiències, de mèrits i de diners és un intent absurd i impossible d'amagar la realitat de la mort, el sofriment i la manca de sentit. El desig d'acumular diners i prestigi és el que fa girar la roda de l'homo hámster. L'única forma de plenitud possible per l'ésser humà és l'experiència de la bellesa, la serenitat, el sentiment religiós de comunió amb les coses. Però tal sentiment pressuposa la presència i l'acceptació de la mort i, segurament, unes gotes de precarietat i pobresa. I davant la realitat inesquivable de la mort, tota mentalitat tecnològica es torna inútil i ridícula. Només a través de la mort, que aparentment no té sentit, els béns parcials insatisfactoris de la nostra vida es tornen veritablement valuosos. La mateixa serenitat i humilitat, que defenso que és l'única plenitud possible, només és tal si se la considera amb relació a la mort.

Per tant, doncs, estimat públic, aprenguem a estar sols. Aprenguem a rebutjar el que és fals. No cometem l'error de creure en la ideologia del triomf. Preparem-nos a ser derrotats per la vida. No tinguem por d'acostar-nos als nostres pacients o als nostres alumnes que sofreixen. Alguns diuen que allò que no et mata et fa més fort. Potser sí. Però jo crec que les derrotes de la vida, si les sabem acceptar, no ens fan més forts, sinó més humils. I és gràcies a la humilitat que podem trobar una alegria autèntica en la grisor de la vida. És per la humilitat que la nostra ajuda als altres es torna veritablement significativa. És per la humilitat que ens humanitzem i deixem de ser superhàmsters. És per la humilitat que les nostres professions —la de metge, la de professor— es tornaran un veritable servei als altres i les nostres accions es convertiran en alguna cosa més que una altra volta a la roda en la qual estem instal·lats.